

KITO BALSAS / KITO ŽVILGSNIS

Audronė Žukauskaitė

Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas
Saltoniškių g. 58, LT-2600 Vilnius
Tel./faks (370-2) 75 28 55

Remiantis dekonstrukcijos ir psichoanalizės teoriniu kontekstu, straipsnyje analizuojama modernaus subjekto nunykimą ir anoniminės Kito instancijos įsigalėjimo tema. Šiai temai analizuoti pasitelkiamos balso ir žvilgsnio sąvokos: tradiciškai siejamos su sau tapačiu subjektu, jos ima įgauti radikaliai priešingą turinį. Balsas ir žvilgsnis pradeda žymėti ne subjektyvias charakteristikas, bet tampa Kito galios instrumentu. Kito balsas, Kito žvilgsnis pajungia subjektą savo destruktvyviai valiai, paverčia jį Kito galios objektu.

Raktažodžiai: psichoanalizė, narcizmas, objektas a, balsas, žvilgsnis.

Balso ir žvilgsnio sąvokos priklauso skirtingoms plotmėms, kurios prasilenkia, kurios negali būti mąstomos kartu. Kai kalbame ir galvojame apie balsą, visuomet turime galvoje subjektą, kuris yra balso šeimininkas ir vartotojas. Kai mąstome apie žvilgsnį arba kai esame priversti jį atremti, susiduriame su Kito jėga ir valia. Balsas trunka, tęsiasi, jis užima tam tikrą laiko intervalą. Kito žvilgsnis priverčia suvokti atstumą, jis apibrėžia tavo padėtį ir vietą erdvėje. Modernioji filosofija laiką visuomet siejo su subjekto vidujybe, todėl laikas pagal apibrėžimą – subjekto laikas. Kitas, kaip tiksliai pastebi E. Levinas, visuomet yra ne laiku, t. y. ne savo laiku. Kitas priklauso išorei, erdvei; kita vertus, jis yra tiksliausia šios išorybės metafora.

Balso ir žvilgsnio dialektiką metaforizuoja nepavykęs Narcizo ir nimfos Echo romanas. Echo įsimyli Narcizą, tačiau negali su juo komunikuoti – ji tik pakartoja jo paskutinių žodžių aidą. Pasibodėjęs Narcizas atstumia Echo.

Netikėtai pamatęs savo atspindį šaltinio paviršiuje, Narcizas pavojingai susižavi savo paties atvaizdu. Echo tragedija: ji negali pasakyti nieko nuo savęs, jos balsas yra grynoji išorė. Narcizo tragedija: jis negali nuo savęs atsiplėšti, jo aistros objektas – jis pats, lyg kokia į save įtraukta pirštinė. Narcizo idėja – sau tapačios sąmonės idėja, kuri pasmerkta reflektuoti save pačią. Galime klausti, kodėl Narcizas įsimyli būtent savo atvaizdą, o ne, pavyzdžiui, savo balso aidą? Ar regėjimo plotmė yra palankesnė geismui, nei, pavyzdžiui, klausos plotmė? Arba dar paprasčiau: kodėl nenusisėkė Echo ir Narcizo romanas?

Balso figūra skirtinguose filosofiniuose kontekstuose įgyja vis kitokią prasmę. J. Derrida dekonstrukcija balsą apibrėžia kaip sklidiną ir sau tapačią esatį, vieną iš galimų „esaties metafizikos“ formų. Fonocentrizmas yra dominuojanti logocentrizmo tendencija, privilegiją teikianti idealiai foninei substancijai. Derrida teigimu, balsas visiškai sutampa su

subjekto vidujybe, nes pats būdamas idealus, t. y. nesiskolindamas jokio signifikanto iš išorės, jis idealiai atitinka mąstomą mintį. Derida kalba apie „vidinį balsą“, t. y. tokią autoafektacijos struktūrą, kai tai, kas kalba, ir tai, kas tą kalbėjamą suvokia, visiškai sutampa: aš girdžiu save (*je m'entende*: girdžiu ir suprantu) tuo pačiu metu, kai aš kalbu. Tokiu būdu balso struktūra pagrindžia subjekto tapatumą, užtikrina jo artimumą sau.

Kiek galime pasitikėti šia dekonstrukcijos teorijos suformuluota fonocentrizmo rekonstrukcija? Ar balsas visuomet ir būtinai reiškia sklidiną, sau tapačią esatį? M. Dolaras teigia, jog egzistuoja ir visiškai kitokia balso metafizinė istorija, kurioje balsas laikomas ne esaties atrama, bet pavojingu, grėsmingu ir netgi žlugdančiu reiškiniu. Balsas, kaip ir rašymas, gali sukelti grėsmę metafiziniam nuoseklumui, suardyti esatį ir prasmę (1, 16). Net ir „vidinis balsas nebūtinai liudija subjekto tapatumą: užtenka prisiminti klausos haliucinacijas, pavyzdžiui, Sokrato demoną arba „sąžinės balsą“, kad įsitikintume, jog balsas lygiai taip pat gali būti siejamas ir su tapatumo stoka. Balsas maskuoja vidinės koherencijos stoką, jis yra pažeistos tapatybės ir esaties ženklas.

J. Lacano psichoanalizėje balsas ir žvilgsnis sudaro dvi skirtingas *objekto a* modifikacijas. Balsas psichoanalizėje įgauna specifinę prasmę: tai ne sklidinios esaties ir prasmės įsikūnijimas, bet, priešingai, beprasmis objektas, signifikacijos proceso likutis. Balsas yra tai, kas lieka, kai paskiri signifikantai yra „sukabinami“ į reikšmės grandinę. Pats balsas yra be-reikšmis objektas, kuris, nors ir sąlygojamas reikšmės struktūros diferencinės veiklos, negali būti į ją inkorporuotas. Tačiau balsas kaip reikšmės likutis neturi nieko bendra su balso individualumu, jo substancija, jis neįgauna jokių subjektyvių charakteristikų. Balsas nepri-

klauso subjektui; veikiau pats subjektas tampa priklausomas nuo anoniminės balso instancijos, paklusdamas savo demono ar „sąžinės balso“ haliucinacijoms.

Žvilgsnis, kita *objekto a* modifikacija, yra tiesiogiai susijęs su subjekto tapatybės kūrimu. Ankstyvasis Lacanas žvilgsnį apibūdina pasitelkęs narcistinės identifikacijos modelį. Jos pagrindą sudaro elementari narcistinio atpažinimo patirtis, kuri apima kiekvieną subjektą, žvelgiantį į savo atvaizdą veidrodyje. Veidrodžio atspindys sukuria tą minimalią atramą, kuri yra būtina savivokos dalis, sukuria įsivaizduojamą tapatybę, kurią subjektas linkęs priimti kaip savąją. Subjektas tampa visiškai priklausomas nuo savo įsivaizduojamos tapatybės, kurios dėka virsta savo paties meilės ir nepykantos objektu. „*Meile savęs aš degu: ir kenčiu, ir kurstau aš liepsną*“, – sako Ovidijaus Narcizas (8, 464 eil.). Ši narcistinė priklausomybė sukelia agresiją savo paties atžvilgiu, nes geisdamas savo mylimojo, Narcizas turi atsikratyti pats savęs, t. y. savo kūno.

Nepaisant šių destruktivių tendencijų, žvilgsnio ir atvaizdo, kurį sugražina atgal veidrodis, dialektika sukuria elementarią autoafektacijos struktūrą. Negalėdamas užtikrinti tapatybės savo jėgomis, subjektas sukuria šią tapatybę per autoreferentinį veiksma – jis mato save, matantį save... *Mato jis savo akis išsitiesęs žemėj: dvi žvaigždės, Garbanos tiktų ir Bakchui...* (8, 420–421 eil.). Autoreferentinė žvilgsnio struktūra sukuria elementarią tapatybės kriauklę, panašią į tą, kurią aptarėme kalbėdami apie balso struktūrą: aš kalbu ir girdžiu save tuo pačiu metu. Galime klausti, ar šis balso artimumas sau nėra fonetinis narcizmas? Ar balso struktūra nesukuria tam tikros rūšies akustinio veidrodžio? Ar akustinė autoreferencija nėra artimesnė subjekto vidujybei, nei vizualus atspindys veidrodyje?

Tačiau akustinėje autoafektacijos struktūroje nerandame nei mažiausio refleksijos momento: nėra jokio ekrano, jokio svetimybės momento, kuris sugrąžintų balsą. Apgaulingas skaidrumas reiškia, jog abu vaidmenys – siuntėjo ir gavėjo – visiškai sutampa, jog nėra jokio plyšio, jokio išorinės elemento. Balsas priklauso subjektyvybės kriauklei, kuri yra ikirefleksinė, kuriai nereikia išorinio atpažinimo ar pripažinimo, nes vos tik atsiranda paviršius, grąžinantis balsą, balsas įgauna autonomiją ir pereina į Kito dimensiją (1, 14). Balsas tampa uždelstu, atidėtu balsu, kuris netenka savo privataus žavesio, todėl negali užtikrinti narcistinio susitapatinimo. Sugrąžintas balsas, pakartotas balsas jau turi Kito žymę. Dabar jau galime atsakyti, kodėl Narcizas nesusižavėjo savo balso aidu: balsas atveria svetimybės, beprasmiškos tuštumos dimensiją, kurioje nelieka vietos idealizuotam privatumui. *Bėgo Narcizas nuo jos ir šaukė: „Rankas atitrauki! Nesikabink! Aš mirsiu geriau, bet tavo nebūsiu!“* (8, 390–391 eil.)

Tiek žvilgsnio, tiek balso dimensija yra susijusi su pakartojimu; tačiau veidrodžio atspindys, sudvejindamas subjekto tapatybę, suteikia jai koherentiškos visumos pobūdį. Balsas, priešingai, vos pakartotas, t. y. atplėštas nuo subjekto gomurio, jo individualios ir nepakartojamos substancijos, įgauna destruktivią galią. Atrodytų, jog balsas, atskilęs nuo subjekto, praranda sugebėjimą sulaukyti ištariamų žodžių prasmę, jis virsta mechanišku ir tuščiu pakartojimu. *Nimfa balsinga Echonė, kuri nei tylėt neišmoko Kalbant kitam, nei kalbėti pati – vien balsą kartojo* (8, 357–358 eil.). Destruktyvus ir tuščio balso pavyzdį randame Homero aprašytame Odisėjo ir sirenų susitikimo epizode: sirenų dainavimas yra pražūtingas kiekvienam jas išgirdusiam, jis turi griauinančią ir naikinančią galią. Tačiau įdomu, jog Odisėjas,

kuris išklausė sirenų gundymus, bet išvengė jų galios, negali nieko pasakyti apie patį sirenų dainavimą. Odisėjas prisimena tik tiek, kad sirenos dainavo, t. y. patį jų dainavimo faktą, tuščią balsą, kurį apibrėžia ne koks nors pozityvus turinys, bet autoreferentinis pobūdis. Sirenų balsas retransliuoja gryną tuštumą, turinio stoką: jis atveria plyšį, kurio subjektyvi tikrovė negali inkorporuoti (4, 1998).

Taigi *objektas a*, kurio modifikacijomis laikome žvilgsnį ir balsą, pasirodo kaip centrinis narcistinės savivokos taškas, kuris įskelia plyšį pačioje subjekto tapatybės šerdyje. Tiek žvilgsnis, tiek balsas negali būti parodyti kaip esantys, tačiau pati subjektyvios esaties samprata yra konstruojama aplink juos ir įsteigiama tik jų dėka (1, 15). Derrida pagrindine balso charakteristika laikė skaidrumą ir autoafektaciją, kurią priešpriešino raštui, pėdsakui, kitybei; Lacanui, priešingai, pati autoafektacija tampa problema. Derrida dekonstrukcija tarsi stengiasi išpainioti balsą iš jo nepanaikinaimo ambivalentiškumo ir supaprastinti jį iki tariamos esaties; Lacanas siekia išlukštinti iš balso šerdies objektą, kurį laiko vidine subjektyvios esaties kliūtimi. Šis objektas įkūnija pačią autoafektacijos negalimybę, jis įrėžia pjūvį, plyšį sklidinios esaties viduje ir atveria joje glūdinčią tuštumą (1, 16).

Šią vidinę kliūtį, šį nesutapimą su savimi įkūnija Kito sąvoka. „Vidinio“ monologo regimybė tuoj pat išsisklaido, kai balsas išsiveržia į pasaulį, į išorę, kur klesti anoniminė Kito kalbos sritis. Ir ar įmanomas nors vienas, nors pats intymiausias monologas, kuris jau nepriklausytų pasauliui, kuris nebūtų primestas Kito – demono, superego, „sąžinės balso“ – instancijos? Jei autoafektacijos akimirka ir yra įmanoma „vidinio“ monologo metu, tai tik atsisakius balso, kai kalbama skaidrioje *cogito ergo sum* tyloje. Vos tik ištartas, balsas atskyla

nuo subjektyvumo kriauklės ir, pakartotas kito gomurio ar paviršiaus, įgauna beprasmių, tuščio aido pavidalą. Ištarta balsu, mintis neužsilaiko, išsisklaido ir pakrinka paskirais fragmentais. Kitaip tariant, balsas įgauna akustines garso charakteristikas: nesusietas su konkrečiu subjektu, jis virsta tikrovės objektu. *Baisiai sulyso visa, susitraukė oda ir sultys Baigė iš kūno garuot, vien balsas ir kaulai beliko. Balsas tebėr, o kaulai, sako, nūn akmeniu virtę* (8, 397–399 eil.).

Taigi balsas nepriklauso subjektui; ar jam nepriklauso ir žvilgsnis? Matymo plotmėje galime išskirti akies ir žvilgsnio opoziciją, kuri nusako nesutapimą tarp žvilgsnio ir geometrinės matymo plotmės. Geometrinė matymo plotmė paverčia mane reginčia akimi, ji konstituoja mane kaip reprezentacijos subjektą; žvilgsnio plotmė, priešingai, patį subjektą paverčia vaizdu. Šis dvigubas rėmas sąlygoja, jog tarp akies ir žvilgsnio, tarp matymo ir žiūrėjimo visuomet yra neatitikimas arba plyšys, jog tai, kur ir kaip subjektas save mato, nesutampa su vieta, iš kurios jis yra stebimas. Būtent todėl, Lacano manymu, dažniausiai pasitaikanti filosofijos iliuzija, jog subjektas mato save, matantį save, ir tokiu būdu užtikrina savo sąmonės tapatumą, yra galima tik atsisakius pripažinti žvilgsnio dimensiją. Žvilgsnio plotmė yra praleidžiama, nes ji sutapatinama su geometrine matymo plotme: manoma, jog žvilgsnis priklauso pačiam subjektui, nors Lacanas įtaigiai parodė, kad žvilgsnis sutampa su tuo tašku, iš kurio subjektas yra regimas, iš kurio jis yra „fotografuojamas“ (2, 106).

Kaip šis skirtumas tarp žvilgsnio ir geometrinės matymo plotmės koreguoja narcistinės identifikacijos modelį? Ar žvelgdamas į savo atvaizdą veidrodyje subjektas matosave, matantį save? Jei narcistinis susitapatinimas priklauso geometrinei matymo plotmei, kaip jis gali pa-

veikti subjekto savivoką, kaip gali formuoti jo „vidinę“ tapatybę? Galbūt sąmonė gali apibrėžti save tik per žvilgsnio išorę, kaip kokia į save įtraukta pirštinė? Akivaizdu, jog narcistinė tapatybė negali apsiriboti vien tik sugražintu atvaizdu, ji neišsemia visų matymo plotmės galimybių. Matymo plotmė inkorporuoja savyje stokos elementą: be matančiojo ir jo atvaizdo, yra dar kažkas, kas išsprūsta iš Narcizo regos lauko. Tai, ko nemato Narcizas, yra žvilgsnis, determinuojantis kiekvieną matymo veiksmą. „Mūsų santykiuose su daiktais, kiek šie santykiai yra konstituojami matymo būdo ir apibrėžiami reprezentacijos figūrų, kažkas išslysta, pabėga, yra perduodamas pakopa po pakopos, ir visuomet tam tikru mastu išsisuka – tai mes ir vadiname žvilgsniu“ (2, 73).

Žvilgsnis išslysta, slepiasi; tačiau jis niekur ir niekuomet nedingsta. Regėjimo laukas yra organizuojamas aplink tai, kas nematoma, kas pasirodo kaip „dėmė“ ar „ekranas“: aplink žvilgsnį, kuris šviesos erdvėje prezentuoja save kaip šviesos ir tamsos žaismas (6, 34). Nors pats žvilgsnis nematomas, būtent jis apibrėžia matymo galimybę: „visų rūšių eksperimentai sistemingai bandė nuslėpti ir panaikinti traumuojantį faktą, jog (Kito) žvilgsnis įvyksta anksčiau nei mūsų matymas ir „suvokimas to, kas matoma“ (6, 47). Žvilgsnis yra ankstesnis nei matymo sąlygojamas suvokimas ar savivoka – būtent Kito žvilgsnio plotmė atveria regimybės lauką, Kito žvilgsnis sukuria paviršių ar ekraną, kuris „duoda matymui“ mano paties atvaizdo regimybę. Kai Narcizas mato savo atvaizdą veidrodyje, šios akimirkos intymumas visuomet jau yra pažeistas Kito žvilgsnio: būtent Kito žvilgsnio amalgama gražina Narcizui jo tapatybę, t. y. tik Kito atžvilgiu ši tapatybė gali būti apibrėžta. Narcizo tragediją sukuria klaidingas atpažinimas: save jis mato (ir suvokia) kaip kitą, o regimas kitas negali eg-

zistuoti be to, kas įsteigia šią regimybę. *Jis nepažįsta, kas ten, bet mato ir meile liepsnoja, Ir apgaulus kliedesys neleidžia akių atitraukti* (8, 430–431 eil.).

Akivaizdu, jog tai, ką Narcizas mato atspindyje, nesutampa su žvilgsnio dimensija. Kitaip tariant, atspindėta tapatybė, atvaizdo sukurtas kitas nesutampa su tuo Kitu, iš kurio pozicijos Narcizas yra stebimas. Šį neatitikimą galime paaiškinti kaip skirtumą tarp įsivaizduojamos ir simbolinės identifikacijų, tarp *idealaus ego (Idealich)* ir *ego* idealo (*Ich-Ideal*). Įsivaizduojama identifikacija yra susitapatinimas su vaizdu, kuriame mes patys sau patinkame, su atvaizdu, kuris parodo, „kokie norėtume būti“; simbolinė identifikacija reiškia susitapatinimą su *vieta, iš kurios* mes esame stebimi, iš kurios patys sau patinkame ir atrodome verti meilės (7, 105). Jei šį nesutapimą bandytume pavaizduoti chronologiškai, galėtume teigti, jog santykis su savo atvaizdo sukurtu kitu – tai pirmoji, visiškai infantili, Narcizo socializacijos pakopa. Atspindžio regimybėje jis susiduria su kitu, kuris iš esmės yra jis pats, tik objektyvuotu – *objekto a* – modusu. Regėjimo plotmėje Narcizas tik trumpam susvetimėja savo atžvilgiu; priešingai, žvilgsnio plotmė pertraukia narcistinio susižavėjimo ciklą ir pajungia privatų Narcizo žavesį anoniminei Kito instancijai.

Kas atsitinka, kai įsivaizduojamos arba narcistinės identifikacijos ciklą pertraukia Kito žvilgsnis? „Vos tik žvilgsnis pasirodo, subjektas bando prie jo prisiderinti, jis tampa perbrauktu objektu, išnykstančios būties tašku, su kuriuo subjektas sieja savo žlugimą. Be to, iš visų objektų, kuriuose subjektas gali atpažinti savo priklausomybę geismo registru, žvilgsnis yra pats nesuvokiamiausias. Būtent todėl jis, labiau nei bet kuris kitas objektas, yra klaidingai atpažįstamas... Taigi jei žvilgsnis yra išori-

nė sąmonės pusė, kaip mes galime jį įsivaizduoti?“ (2, 83). Žvilgsnis perveda narcistinį subjektą į geismo registrą: tai reiškia, jog pirminė subjekto tapatybė yra anihiliuojama ir subjektas paverčiamas Kito žvilgsnio bei geismo objektu. Žvilgsnis kontroliuoja geismo subjektą šiam to net nesuvokiant, lyg tam tikras nuotolinio valdymo įrenginys. Modifikuojant Lacano geismo apibrėžimą, – *žmogaus geismas yra Kito geismas*, – galima teigti, jog geismas, kiek jis įtakojamas Kito, turi tendenciją virsti rodymu (*le donner-a-voir*). Kaip galėtų šis rodymas ką nors patenkinti, – klausia Lacanas, – jei žiūrintysis nebūtų vedamas akies apetito? (2, 115)

Geismas ištraukia Narcizą iš privataus susižavėjimo rato ir išstato Kito žvilgsnio akivaizdoje. Tokiu būdu subjektas praranda perspektyvos valdymo privilegiją: aš matau tik iš vieno taško, tačiau mano egzistencija stebima iš visų pusių. Geismo registras tiksliausiai pademonstruoja akies ir žvilgsnio nesutapimą: „kai siekiu žvilgsnio, didžiausią nepasitenkinimą sukelia tai, – ir to visuomet trūksta, – jog *Tu niekuomet nežiūri į mane iš to paties taško, iš kurio aš tave matau*. Ir atvirksčiai: *kai žiūriu, tai niekuomet nebūna tai, ką aš noriu matyti*“ (2, 103). Kitaip tariant, santykis tarp žvilgsnio ir to, ką norima pamatyti, visuomet susijęs su viliojimu. Subjektas yra parodomas kitoks, nei jis yra, o tai, kas jam rodoma, nėra tai, ką jis norėtų matyti (2, 104).

Žvilgsnis yra išorinė sąmonės pusė. Kaip teigia M. Merleau-Ponty, mes esame būtybės, stebimos pasaulio reginyje. Šia prasme pasaulio reginys pasirodo kaip visa matantis – fantazija, randama jau Platono raštuose. Pasaulis yra visa matantis, bet ne ekshibicionistinis – jis neprovokuoja mūsų žvilgsnio. Ką reiškia Lacanui ir subjekto teorijai ši Merleau-Ponty atverta patirtis, kurioje „esame stebimi pasaul-

lio reginyje“? Žvilgsnio gebėjimas rodyti neišvengiamai susijęs su narcistinio subjekto nunykimu. Žvilgsnis pasirodo tik tuomet, kai įveikiamas narcisizmas, kai veidrodis *negali man sugrąžinti manęs* įsivaizduojamoje plotmėje, kai mano kūnas man jau nepriklauso ir praranda savo buvusią vienybę. Taip įveikiamas pirminis matymo narcisizmas, tačiau, kaip teigia Merleau-Ponty, jis atveria antrą ir daug gilesnį narcisizmą: „žiūrėti ne į išorę, kurią mato ir kiti kaip kažkieno kūno kontūrą, bet būti matomam išorės, egzistuoti jos viduje, emigruoti į ją, būti jos suviliotam, paimtam į nelaisvę, būti nusavintam fantomo tokiu mastu, kad matantysis ir matomybė veikia vienas kitą, ir nežinia, kas mato, o kas yra matomas“ (3, 183).

Tokiu būdu žvilgsnio sąvoka atveria tam tikrą nematomybę pačioje matomybės šerdyje, kažką, kas negali būti matoma, kas yra anapus „regimybės“ ar „fenomeno“, bet kas žvelgia į mane, kai aš žiūriu į pasaulį, žvelgia žvilgsniu, kuris pasitinka mano matymą iš anksto, dar prieš man pradant žiūrėti. Ir kadangi aš esu stebimas, „stebimas iš visų pusių“, žvilgsnis nėra subjekto nuosavybė, nėra jo gebėjimas žiūrėti ar mąstyti, bet kažkas, kas ateina iš *daiktų pasaulio* (5, 79). Žvilgsnis nepriklauso subjektui, tačiau tuo pat metu jis nepriklauso ir objektams, jis nėra nei empirinio pasaulio ypatybė, nei šviesos charakteristika, bet kažkas, kas yra pirmesnis už matomybės lauką ir atveria jį mūsų žvilgsniui. Kitaip tariant, žvilgsnis nepriklauso nei subjektui, nei objektui, bet yra pačios matomybės ypatybė. Jis neturi jokio pavidalo, tačiau, nepaisant to, ateina iš *Kito*, primedamas man mano matymą. Būtent per mano matymą žvilgsnis save pratęsia, jis redukuoja mano aktyvų sensorinį tyrinėjimą iki visiško pasyvumo.

Žvilgsnis yra kažkas, kam aš esu pajungtas. Būtent šia prasme galime kalbėti apie fun-

damentalų subjekto pasyvumą, pereinantį į visišką subjekto nunykimą. Žvilgsnio patirtis atveria mano percepcijos pasyvumą, kuris tačiau negali būti suvoktas kaip „aktyvumo“ priešingybė. Tai gilesnis ir pirmesnis pasyvumas, kurio pagrindu yra kuriami tiek pasyvumas, tiek aktyvumas (5, 82). Lacanas teigia, jog pasyvumas, kurį patiria stebima būtybė, – „stebima pasaulio reginyje“, – yra tiesiogiai susijęs su potraukio aktyvumu: „netgi numanoma pasyvi potraukio fazė, pavyzdžiui, mazochistinio potraukio, reikalauja, kad mazochistas leistų, jei galima taip pasakyti, atlikti velnio darbą“ (2, 200). Negalėdamas rekonstruoti savo įsivaizduojamos tapatybės, geismo subjektas gali įveikti savo vidinį nepakankamumą tik tapdamas Kito valios objektu.

Ar mes nepatiriame malonumo, kai esame stebimi Kito žvilgsnio? Lacano manymu, ši patirtis susijusi su ypatinga malonumo rūšimi, kur vienu metu dera subjekto nunykimas, subjekto išblukimas arba *aphanesis* ir nepanaikinama mirties žymė, kurią Freudas turėjo galvoje, kai rašė, jog visi potraukiai yra mirties potraukiai. Lacanas bandė atskirti potraukio keliamą malonumą, t. y. malonumą, kuriame subjektas pradingsta, nuo geismo, kuris subjektą verčia gyventi. Remiantis šia skirtimi, malonumą, kurį patiriame, kai esame stebimi Kito žvilgsnio, turėtume priskirti skopofilinio potraukio sričiai, kuri, viena vertus, visuomet suteikia subjektui galimybę, kita vertus, stumia subjektą link jo paties sunaikinimo (5, 84–85). Kito žvilgsnis visuomet yra Medūzos žvilgsnis: jis viską verčia akmeniui, todėl vienintelis malonumas, galimas jo veikimo lauke, yra potraukis mirčiai. *Mylinčio noras kitoks: kad to, ką aš myliu, nebūtų* [8, 468 eil.].

Narcizo ir nimfos Echo romanas metaforizuoja šią destruktivią potraukio pusę: romanas neįvyksta, nes kiekvieno jų potraukis juda

link kančios ir kūniškojo susinaikinimo. Nimfa Echo, pasmerkta kartoti Kito balso intonacijas, išsiskaido aido punktyrais. Netekusi savo balso, t. y. negalėdama susieti ištariamo garso su savo savastimi, Echo virsta grynuoju objektu, praradusiu bet kokias subjektyvias charakteristikas. *Balsas tebėr, o kaulai, sako, nūn akmeniui virtę. Slapstosi ji miškuose, neregėsi jos niekur ant kalno, Girdime ją visi: tai garsas joje tebegyvas* (8, 399–401 eil.). Pavojingai susižavė-

jęs savo atvaizdu, Narcizas patenka į skopofilinio potraukio ratą: atsispindėjęs negyvoje veidrodžio akyje, jis pajungiamas Kito žvilgsniui, kurio akivaizdoje virsta regimu vaizdu. Kūniškoji Narcizo egzistencija išsiskaido, virsdama vizualiu motyvu, spalvos ir formos žaismu. *Skaldė žibintams skalas, neštuvus ir laužą jau taisė, Kūno nebuvo tačiau: jo vietoje gėlę terado Žiedu geltonu viduj ir lapeliais baltučiais aplinkui* (8, 508–510 eil.).

LITERATŪRA

1. Dolar M. The Object Voice. *Gaze and Voice as Love Objects*. Eds. R. Salecl and S. Žižek. Durham and London: Duke University Press, 1996. P. 7–32.
2. Lacan J. *The Four Fundamental Concepts of Psycho-analysis*. Tr. by A. Sheridan. Vintage, 1998.
3. Merleau-Ponty M. *The Visible and the Invisible*. Ed. C. Lefort. Trans. A. Lingis. Evanston: Northwestern UP, 1968.
4. Salecl R. The Silence of the Feminine Jouissance. *Cogito and the Unconscious*. Ed. S. Žižek. Durham and London: Duke University Press, 1998. P. 175–196.

5. Shepherdson Ch. A Pound of Flesh. Lacan's Reading of *The Visible and The Invisible*. *Diacritics*, vol. 27, no. 4, 1997. P. 70–86.
6. Zupančič A. Philosophers' Blind Man's Buff. *Gaze and Voice as Love Objects*. Eds. R. Salecl and S. Žižek. Durham and London: Duke University Press, 1996. P. 32–58.
7. Žižek S. *The Sublime Object of Ideology*. London, New York: Verso, 1989.
8. Ovidijus. *Metamorfozės*. Vilnius: Vaga, 1990. Iš lotynų k. išvertė A. Dambrasukas.

THE VOICE / THE GAZE

Audronė Žukauskaitė

Summary

The article discusses one of the main problems in contemporary philosophy: the annihilation of the modern subject and the advent of the Other. This problem is discussed in psychoanalytical context using the concepts of voice and gaze as conceptual tools. Usually unders-

stood as the characteristics of the modern subject, gaze and voice become the instrument of the Others will. The experience of being under the gaze or hearing the Others voice become disastrous for the subject and leads him to his own annihilation.

Įteikta 2001 04 17